

МІГРАЦІЇ КУЛИКІВ У ЗАПЛАВІ СЕРЕДНЬОЇ ТЕЧІЇ ДЕСНИ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ДЕСНЯНСЬКО- СТАРОГУТСЬКИЙ» У 2019 р.

С.В. Галущенко¹, Н.М. Галущенко²

¹ Деснянсько-Старогутський національний природний парк; вул. Новгород-Сіверська, 62, м. Середина-Буда, Сумська обл., 41000, Україна
Desniansko-Starogutsky National Park; Novgorod-Siverska str., 62, Seredyna-Buda, Sumy region, 41000, Ukraine

² Робоча група по вивченню міграцій птахів; вул. Сівська, 45, м. Середина-Буда, Сумська обл., 41000, Україна
Working group for the study of bird migrations; Sivska str. 45, Seredyna-Buda, Sumy region, 41000, Ukraine

✉ С.В. Галущенко (S.V. Halushchenko), e-mail: s.galushchenko@gmail.com

🔗 Serhii Halushchenko <https://orcid.org/0000-0002-6801-1561>;

🔗 Natalia Halushchenko <https://orcid.org/0000-0002-7225-8620>

Migrations of waders in the floodplain of middle reaches of the Desna river on the territory of the National Park Desnyansko-Starogutsky (NE Ukraine) in 2019. - S.V. Halushchenko, N.M. Halushchenko. - Avifauna of Ukraine. 10. 2022. - The National Park is located in the north of Sumy region. We studied the bird migration at two stations near the Desna river since March 5 to Mai 25 and since July 20 to December 5. In total, 20 wader species were registered. 5 of them are listed in the Red Book of Ukraine (2009). We observed 3421 birds of 19 species in spring and 1004 birds of 15 species during the autumn migration. The spring migration lasted since March 9 to Mai 23, the autumn migration started in the third decade of July and continued till November 20. Black-tailed Godwit dominated in spring, Ruff was the codominant. Lapwing dominated during the autumn migration, Common Snipe was the codominant. [Ukrainian].

Key words: North-East Ukraine, number, timing, flock, height of flight.

Спостереження проводилися на двох стаціонарах з 5.03 до 25.05 та з 20.07 до 5.12. Загалом зареєстровано 20 видів, 5 із них занесені до Червоної книги України (2009). Весною обліковано 3421 ос. 19 видів, під час осінньої міграції – 1004 ос. 15 видів. Весняна міграція тривала з 9.03 до 23.05, осіння – з третьої декади липня до 20.11. Весною домінував великий грицик, співдомінантом був турухтан. Під час осінньої міграції домініант – чайка, співдомінант – бекас.

Ключові слова: Північно-Східна Україна, чисельність, строки, зграя, висота польоту.

На півночі Сумщини в Шосткинському районі (до 2021 р. – в Середино-Будському), в заплаві середньої течії Десни, розташована Придеснянська ділянка Національного природного парку (НПП) «Деснянсько-Старогутський», яка частково є Рамсарським водно-болотним угіддям міжнародного значення «Заплава Десни». У системі фізико-географічного районування України вона належить до Придеснянського району Новгород-Сіверської фізико-географічної області Українського Полісся, яка являє собою крайню східну

частину Українського Полісся (Нешатаєв, 1989). Таке географічне положення зумовлює суворість клімату в порівнянні з більш західними районами лісової зони, що відображається на термінах та динаміці міграцій птахів у цьому районі. Придеснянська частина парку в районах досліджень охоплює заплаву, другу і третю тераси Десни. Заплава 2–4 км завширшки добре виражена на всьому протязі. На ній багато озер, стариць, заболочених ділянок. Борова тераса добре розвинена і тягнеться смугою над заплавою. Рослинний покрив представлений комплексом заплавної рослинності (лучної, болотної, водної) та лісів на боровій терасі (Андрієнко та ін., 1999).

Через цю територію проходять важливі міграційні шляхи птахів – Поліський широтний і Дніпровський (Дніпровсько-Деснянська ділянка) (Полуда, 1992), що зумовлює інтенсивний проліт і значну концентрацію навколотовних птахів, у тому числі куликів. Тому дослідження їх міграцій на цій території є дуже актуальними. Спостереження міграцій куликів є частиною комплексного стаціонарного моніторингового дослідження сезонних міграцій птахів, яке щорічно проводиться у Придеснянській частині НПП «Деснянсько-Старогутський» (Літопис природи..., 2001–2019). У даній публікації представлено матеріали по весняній і осінній міграціях куликів у 2019 р.

Матеріал і методика

Дослідження весняної міграції у 2019 р. в НПП «Деснянсько-Старогутський» проводилися на стаціонарних пунктах спостережень з 5.03 по 25.05, осінньої – з 20.07 по 5.12. Постійні пункти спостережень знаходилися на стаціонарі «Боровичанка» (4 км від с. Боровичі; березень – квітень, III декада жовтня – I декада грудня) – заплавні луки (зі спостережною вежею), оз. Красне, корінний берег Десни (3 пункти) та стаціонарі «Деснянка» (5 км від с. Очкине; 25.04 – травень, III декада липня – II декада жовтня) – берег Десенки (притока Десни) й урочище Плоске (біля с. Очкине) (2 пункти). Урочище Плоске – це Рамсарські водно-болотні угіддя із заплавними луками, заболоченими ділянками та водоймами, місце концентрації куликів під час міграцій. Тут проводилися їх обліки, особливо в пізній період весняної міграції (кінець квітня – травень) та в осінній міграційний період (липень – листопад). Спостереження вели вранці (4–6 годин) та ввечері (2–4 години) згідно стандартної методики (Кумари, 1979) і додатково – 2–4 години вдень. Під час візуальних спостережень міграції враховувалися наступні показники: час реєстрації, вид мігранта, його чисельність, висота та напрямок польоту. Також проводилися регулярні обліки в місцях концентрації мігрантів (у даному випадку, куликів, особливо в ур. Плоске) з одночасною реєстрацією птахів, що пролітають. При цьому враховували як відпочиваючих, так і активно мігруючих (Галущенко, Галущенко, 2016; Галущенко, 2017). Таким чином,

Видовий склад і чисельність куликів під час міграцій у 2019 р.
Species composition and numbers of waders during migrations in 2019

Вид / Species	Весна / Spring		Осінь / Autumn	
	п	%	п	%
<i>Pluvialis squatarola</i>	–	–	1	0,10
<i>Charadrius hiaticula</i>	11	0,32	1	0,10
<i>Ch. dubius</i>	8	0,23	2	0,20
<i>Vanellus vanellus</i>	404	11,81	426	42,43
<i>Haematopus ostralegus</i>	15	0,44	–	–
<i>Tringa ochropus</i>	85	2,48	4	0,40
<i>T. glareola</i>	132	3,86	162	16,14
<i>T. nebularia</i>	23	0,67	41	4,08
<i>T. stagnatilis</i>	2	0,06	-	-
<i>T. totanus</i>	319	9,32	10	1,00
<i>Actitis hypoleucos</i>	9	0,26	1	0,10
<i>Xenus cinereus</i>	3	0,09	-	-
<i>Philomachus pugnax</i>	809	23,65	60	5,98
<i>Calidris minuta</i>	3	0,09	2	0,20
<i>C. alpina</i>	48	1,40	23	2,29
<i>Gallinago gallinago</i>	44	1,29	257	25,60
<i>G. media</i>	4	0,12	–	–
<i>Scolapax rusticola</i>	1	0,03	–	–
<i>Numenius arquata</i>	3	0,09	1	0,10
<i>Limosa limosa</i>	1498	43,79	13	1,29
Всього:	3421	100	1004	100

спостереження за міграціями птахів проводилися з невеликими перервами упродовж усього світлого часу доби.

Для оцінки чисельності мігрантів ми розподіляли їх по групах: численні (масові) – понад 5% від загальної кількості, серед цієї групи виокремлюємо домінанта та співдомінанта; звичайні – від 1 до 4,9%; рідкісні – менше 0,5%. Статистичні розрахунки проведені за зальноприйнятими методами (Приседський, 1999).

Результати та обговорення

Всього під час сезонних міграцій у заплаві Десни у 2019 р. зареєстровано 20 видів куликів (табл.), у тому числі на весняній міграції – 528 зграй загаль-

ною кількістю 3421 ос. 19 видів, на осінній – 265 зграй, 1004 ос., 15 видів. Загалом для поліської частини Сумщини відомо 29 видів куликів (Белик, Москаленко, 2018), тобто в ході наших досліджень відмічено 69% їх. 5 видів занесені до Червоної книги України (2009). Аналогічний видовий склад мігруючих куликів виявлений у заплаві р. Сейм у колишньому Кролевецькому районі – 19 видів весною і 15 восени (Грищенко, 1992).

Аналіз міграцій окремих видів у заплаві Десни у 2019 р.

Сивка морська (*Pluvialis squatarola*). Зареєстрована тільки на осінньому прольоті: вранці (8⁵²) 12.09 одна особина летіла на висоті 35 м у південному напрямку. Взагалі в північній частині Сумської області морська сивка зустрічається переважно восени (Грищенко, 1992; Гаврись та ін., 2007; Белик, Москаленко, 2018).

Галстучник (*Charadrius hiaticula*). Занесений до Червоної книги України (2009). Пізній рідкісний мігрант серед досліджуваної групи птахів на весняному прольоті (0,32% від загального числа мігрантів серед куликів). За період спостережень було зареєстровано 11 особин. На весняній міграції відмічався із 25.04 по 17.05, найбільш активною міграція була в I декаді травня (82%), пік міграції – 4.05 (9 ос.). Реєструвалися на заплавах луках в ур. Плоске поодиночці та групами у 2–3 ос. Середній розмір зграї $1,6 \pm 0,3$ ос. ($n = 7$). У польоті не відмічався.

На осінній міграції була зареєстрована лише 1 ос. на заплавах луках в ур. Плоске – вранці 25.07.

Зуйок малий (*Ch. dubius*). Пізній рідкісний мігрант на весняній міграції (0,23%), всього відмічено 8 ос. Реєструвався з 25.04 по 4.05. Найбільш активна міграція спостерігалась у III декаді квітня (63%), пік 25.04 – 5 ос. На міграції зустрічались поодиночці і парами. Середній розмір зграї $1,3 \pm 0,2$ ос., ($n = 6$). Реєструвався вдень, на відпочинку в заплаві Десни (ур. Плоске). У польоті не відмічався.

На осінній міграції 1 ос. спостерігали на заплавах луках в ур. Плоске вранці 29.08.

Чайка (*Vanellus vanellus*). Численний мігрант на весняній міграції (11,81%), за період спостережень відмічено 54 зграї, 404 ос. На весняному прольоті чайки реєструвалися з 9.03 (на 17 днів раніше, ніж у 2018 р., див. Галущенко, Галущенко, 2021) по 25.04, у травні на заплавах луках в ур. Плоске зустрічались місцеві гніздові та літуючі птахи, невеликими групами та скупченнями, загалом на таких кочівлях зареєстровано 57 ос. Найбільш активна міграція спостерігалась у II декаді березня (186 ос., 46%), піки прольоту – 19.03 (67 ос.), 8.04 (63 ос.) та 20.03 (56 ос.). Чайки трималися найчастіше поодиночці або парами, рідше у зграях і скупченнях від 2 до 67

ос., у середньому розмір зграї складав $7,5 \pm 1,8$ ос. ($n = 54$). Птахи мігрували на висоті 10–800 м, у середньому $75,4 \pm 24,8$ м ($n = 31$), переважно на схід (57%), значно менше на північний схід (16%), південь (9%), північ (7%) та захід (6%), одинично – на південний захід та південний схід (по 2%). Реєструвалися переважно ввечері (41%) та вранці (37%), значно менше вдень (21%). У польоті відмічені 33 зграї, 266 птахів. Активно використовували територію парку для відпочинку та годування, загалом на відпочинку відмічено 17 зграй, 135 ос.

Всього за період спостережень осінньої міграції відмічено 21 зграю, 426 ос. Домінант під час осінньої міграції серед куликів (42,43%). На осінній міграції чайки спостерігалися з 25.07 по 13.11, найбільш активний проліт відмічався у II декаді жовтня (168 ос., 39%), піки прольоту: 17.10 – 87 ос., 22.08 – 82 ос., 25.07 – 75 ос., 16.10 – 15 ос. Реєструвалися поодинокі й у зграях розміром від 2 до 78 ос., у середньому розмір зграї складав $20,3 \pm 5,3$ ос. ($n = 21$). Птахи мігрували на висоті 50–120 м, у середньому $81,1 \pm 7,9$ м ($n = 9$), переважно на захід, одинично – на південь. Летіли переважно в ранкові години. Варто зазначити, що в період із 25.07 до середини серпня спостерігалися післягніздові кочівлі та відліт місцевих особин. Скупчення чайки в цей період в уп. Плоске налічували до 78 ос.

Кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*). Занесений до Червоної книги України (2009). Рідкісний мігрант на весняному прольоті (0,44%), відмічено 8 зграй, 15 ос. Реєструвався із 2.04 (на 10 днів раніше, ніж у 2018 р., див. Галущенко, Галущенко, 2021) по 17.05. Найбільш активна міграція спостерігалась у III декаді квітня (8 ос., 53%), пік – 22.04 (5 ос.). На прольоті відмічався поодинокі та групами у 2–3 ос., у середньому $1,9 \pm 0,3$ ос. ($n = 8$). Птахи летіли на висоті 50 м, на північ, вранці. У спрямованому польоті спостерігалися 2 поодинокі особини, на відпочинку – 13 ос.

На осінньому прольоті не відмічений.

Коловодник лісовий (*Tringa ochropus*). Звичайний мігрант на весняній міграції (2,48%), відмічено 67 зграй, 85 особин. На прольоті реєструвався із 31.03 (на 2 дні раніше, ніж у 2018 р.) по 25.04. Найбільш активна міграція реєструвалась у II декаді квітня (41 ос., 48%), пік – 19.04 (12 ос.). Мігрували переважно поодинокі, значно рідше групами по 2–4 ос. Середній розмір зграї $1,8 \pm 0,1$ ос. ($n = 67$). Летіли на висоті від 0,5 до 100 м, у середньому $42,1 \pm 5,0$ м ($n = 25$), переважно на північний схід (37%) і схід (29%), дещо менше – на північ (16%), зрідка – на південь (11%), одинично – на північний захід (5%) та південний захід (3%). У спрямованому польоті реєструвалися переважно вранці – 59%, певна активність спостерігалася також у вечірній години (28%). Вдень міграція майже не виражена (14%). У спрямованому польоті обліковано 41 ос., на відпочинку – 44 ос.

Рідкісний мігрант на осінній міграції (0,4%). Реєструвався на прольоті з 29.07 по 30.08, відмічено 4 поодинокі особини, 2 – на відпочинку, 2 – в польоті. Летіли на висоті від 5 до 12 м, у середньому $9,8 \pm 2,3$ м ($n = 2$), на захід, увечері.

Коловодник болотяний (*T. glareola*). Звичайний мігрант (пізній) на весняному прольоті (3,86%). За період спостережень відмічено 28 зграй, 132 ос. На весняній міграції реєструвався з 14.04 (на 6 днів раніше, ніж у 2018 р.) по 20.05. Найбільш активний проліт був у I–II декадах травня (46 ос., 35% і 77 ос., 58% відповідно), піки міграції – 17.05 (49 ос.) та 4.05 (46 ос.). Болотяні коловодники спостерігалися поодиночі й у зграях по 2–24 ос., у середньому $4,7 \pm 1,1$ ос. ($n = 28$). Всі птахи відмічалися тільки під час відпочинку на берегах водойм і в заболочених місцях заплави Десни в околицях стаціонару «Боровичанка» та ур. Плоске (стаціонар «Деснянка»).

Численний мігрант на осінній міграції (16,14%). Зареєстровано 57 зграй, 162 ос. Спостерігався із 25.07 по 14.09, найбільш активний проліт був у III декаді серпня (66 ос., 41%), III декаді липня (46 ос., 28%) та I декаді серпня (36 ос., 22%), піки міграції – 25.07 (38 ос.), 30.08 (33 ос.) та 8.08 (28 ос.). Розмір зграй коливався від 2 до 12 ос., у середньому в них налічувалося $2,8 \pm 0,3$ ос. ($n = 57$). Найчастіше спостерігалися поодиночі. У польоті відмічені лише 4 зграї. Птахи летіли на висоті 10–30 м, у середньому $19,4 \pm 2,9$ м ($n = 4$), переважно вранці, рідше ввечері, частіше всього – на південь, значно менше – на захід.

Коловодник великий (*T. nebularia*). Звичайний мігрант на весняному прольоті (0,67%), відмічено 23 ос. Мігранти реєструвалися з 10.04 (на 1 день раніше, ніж у 2018 р., тобто практично в ті ж самі терміни) по 25.04. Найбільш активними міграційні процеси були у II та III декадах квітня (по 10 ос., 43%). На прольоті ці коловодники реєструвалися поодиночі, лише два рази летіли по 2 ос., середній розмір зграї $1,1 \pm 0,7$ ос. ($n = 21$). Висота польоту від 30 до 100 м, у середньому $53,0 \pm 12,4$ м ($n = 5$). Летіли переважно в північному (71%), значно менше – в північно-східному (29%) напрямках. Реєструвалися на міграції переважно вранці (48%), дещо менше вдень (35%), значно менше ввечері (17%). У спрямованому польоті відмічено 7 ос., на відпочинку – 16 ос.

Звичайний мігрант на осінньому прольоті (4,08%), зареєстровано 14 зграй, 41 ос. Відмічався із 25.07 по 2.09, найбільш активна міграція проходила в I декаді серпня (30 ос., 72%). Піки прольоту – 3.08 (13 ос.), 8.08 (11 ос.) та 15.08 (9 ос.). На міграції зустрічався поодиночі та у зграях від 2 до 13 ос., середній розмір зграї $2,9 \pm 0,9$ ос. ($n = 14$). У польоті відмічено 5 зграй, птахи летіли на висоті від 25 до 50 м, у середньому $33,0 \pm 4,4$ м ($n = 5$), переважно на південний захід, дещо менше на південь, переважно ввечері, дещо менше вранці.

Коловодник ставковий (*T. stagnatilis*). Занесений до Червоної книги України (2009). Раніше гніздився в заплаві Десни (Белик, Москаленко, 2018), зараз рідкісний навіть на прольоті. У 2019 р. на весняній міграції лише одна зустріч цього виду – вранці 25.04. 2 особини відмічені на заболоченій ділянці в ур. Плоске.

На осінній міграції не зареєстрований.

Коловодник звичайний (*T. totanus*). Звичайний мігрант на весняному прольоті (3,86%), за період спостережень відмічено 129 зграй, 319 ос. Реєструвався на міграції з 19.03 (на 14 днів раніше, ніж у 2018 р.) по 4.05, але починаючи з 17.05 знову з'явилися скупчення цих коловодників. Їх можна, ймовірно, віднести до кочуючих та літуючих. Деяка кількість особин, що реєструвалися у травні, є гніздовими. Найбільш активний проліт був у I декаді квітня, коли птахи реєструвалися активно саме в польоті (41 ос., 13%) та I декаді травня (120 ос., 38%), коли їх зустрічали як у польоті, так і у скупченнях на луках. Піки: 2.04 та 8.04 (по 10 ос.) – у польоті; 25.04 (63 ос.) 4.05 (118 ос.) – у скупченнях. Реєструвався звичайний коловодник здебільшого поодинці, а також у зграях від 2 до 20 ос., у середньому $2,5 \pm 0,3$ ос., ($n = 129$). Летіли птахи на висоті від 15 до 250 м, у середньому $61,6 \pm 14,6$ м ($n = 19$). Найбільш активна міграція спостерігалася в ранкові години (73%), ввечері (17%) та вдень (10%) вона незначна. Переважаючий напрямок польоту – північ (44%), значно менше птахи мігрували на північний схід (24%) та південний захід (20%). Активно використовували територію парку для зупинок під час міграцій. Всього в заплаві Десни на відпочинку, в районі водно-болотних угідь ур. Плоске та по берегах водойм (у тому числі тимчасових), відмічено 68 зграй, 125 ос.

На осінній міграції цей вид зареєстрований лише 25.07. Відмічені 10 ос. у двох зграях по 5 птахів на заплавах луках ур. Плоске. Коловодник звичайний відноситься до самих ранніх осінніх мігрантів серед куликів – у районі НПП «Деснянсько-Старогутський» міграція проходить у липні, з місць гніздування відлітає, як правило, до кінця липня – початку серпня, лише в окремі роки цих куликів можна побачити в заплаві Десни до середини серпня. Такі ж ранні строки осінньої міграції в заплаві р. Сейм у колишньому Крелевецькому районі (Грищенко, 1992).

Перевізник (*Actitis hypoleucos*). Рідкісний мігрант на весняному прольоті (0,26%), відмічено 9 птахів. Реєструвався з 16.04 (на три дні пізніше, ніж у попередньому році) по 4.05. Найбільше цих куликів відмічено в I декаді травня – 4.05 (4 ос., 44%). На міграції перевізники зустрічалися найчастіше поодинці, 2 рази – по двоє (середній розмір зграї $1,3 \pm 0,2$ ос., $n = 7$). Реєструвалися тільки на відпочинку, переважно ввечері.

На осінній міграції лише одна зустріч 25.07. – 1 ос. на березі Десни (ур. Плоске).

Мородунка (*Xenus cinereus*). Рідкісний пізній мігрант на весняному прольоті (0,09%). Відмічена тільки одна зграя з 3 ос. 17.05 на заплавах луках в ур. Плоске. На осінній міграції реєстрацій цього виду не було.

Турухтан (*Philomachus pugnax*). Співдомінант під час весняної міграції (23,65%), за період спостережень відмічено 28 зграй, 809 ос. На прольоті реєструвався з 7.04 (на 5 днів раніше, ніж у 2018 р.) по 17.05. Найбільш активний проліт був у III декаді квітня (451 ос., 56%), пік міграції – 25.04 (387 ос.). Турухтани реєструвалися у скупченнях та в польоті, в околицях бази «Деснянка» та в ур. Плоске (стаціонар «Деснянка»). Ще один пік – 4.05 (285 ос.). Спостерігалися в основному у зграях від 3 до 135 ос. (у середньому $29,9 \pm 6,2$ ос., $n = 28$), на висоті від 10 до 70 м (у середньому $37,7 \pm 5,6$ м, $n = 12$). Летіли переважно на північний схід (42%) та північ (35%), значно менше – на схід (13%). Найбільш активним проліт був уранці (51%), дещо менше – ввечері (39%), значно менше – вдень (12%). У спрямованому польоті відмічено 12 зграй 107 ос., на відпочинку в заплаві Десни – 16 зграй 702 ос.

Численний мігрант на осінній міграції (5,98%). Зареєстровано 13 зграй, 60 ос. Міграція проходила з 8.08 по 16.09, пік – у III декаді серпня (37 ос., 61%). Птахи реєструвалися поодиночки та у групах від 2 до 12 ос. (середній розмір зграї $4,6 \pm 0,9$, $n = 13$). У спрямованому польоті відмічена лише одна група з 10 ос., летіли вранці (⁸³⁰) на висоті 20 м у південному напрямку.

Побережник малий (*Calidris minuta*). На весняній міграції одна зграя з 3 особин зареєстрована вранці 17.05 на заплавах луках в ур. Плоске (на заболоченому березі водойми).

На осінній міграції один малий побережник відмічений вранці 12.09 на березі водойми в ур. Плоске

Побережник чорногрудий (*C. alpina*). Звичайний мігрант на весняному прольоті (1,40%), відмічено 6 зграй, 48 ос. Пізній мігрант, реєструвався з 4.05 (на 19 днів раніше, ніж у 2018 р.) по 23.05. Піки прольоту – 20.05 (18 ос.) та 17.05 (16 ос.). Найбільш активною міграція була у II декаді травня (71%). На прольоті ці птахи реєструвалися у зграях від 2 до 18 ос. (у середньому $8,0 \pm 3,0$ ос., $n = 6$). Птахи відмічені тільки на відпочинку під час міграції, в польоті не реєструвалися.

Звичайний мігрант на осінній міграції (2,29%). Зареєстровано 5 зграй, 23 ос. Спостерігався із 29.08 по 13.09, найбільш активна міграція проходила у II декаді вересня (19 ос., 83%). Відмічався поодиночки й у зграях із 2–18 ос., середній розмір зграї $4,6 \pm 5,3$ ос. ($n = 5$). У спрямованому польоті зареєстрована 1 ос. ввечері 13.09 (о 18⁴⁵). Птах летів на висоті 30 м на захід.

Бекас (*Gallinago gallinago*). Звичайний мігрант на весняній міграції (1,29%). Всього було зареєстровано 37 зграй, 44 ос. Птахи відмічалися із 20.03 (на 13 днів раніше, ніж у попередньому році) по 17.05. Найбільш активною міграція була у III декаді березня (9 ос., 21%) – у польоті та у III декаді квітня

(18 ос., 41%) – у польоті та скупченнях на заплавлних луках в ур. Плоске. Піки міграції – 30.03 (4 ос.) – в польоті над Десною (стаціонар «Боровичанка») та 25.04 (15 ос.) – у скупченнях в ур. Плоске (стаціонар «Деснянка»). Мігрували найчастіше поодинці та зрідка зграями по 2–3 ос. (у середньому $1,2 \pm 0,1$ ос., $n = 37$), на висоті від 15 до 80 м (у середньому $42,5 \pm 6,7$ м, $n = 10$). Летіли переважно на схід (30%), дещо менше на південь та захід (по 20%), а також на північ, північний схід і південний захід (по 10%). Мігрували бекаси переважно вранці (89%), значно менш активними були ввечері (11%), вдень у спрямованому польоті не реєструвалися. Активно використовували територію парку для відпочинку й годівлі. Всього на відпочинку відмічені 26 птахів, у спрямованому польоті – 18.

Співдомінант серед куликів під час осінньої міграції (25,60%), зареєстровано восени 141 зграю, 257 ос. Птахи відмічалися з 25.07 по 20.11. Найбільш активною міграція була у III декаді серпня (77 ос., 30%), піки – 25.07 (44 ос.), 29.08 та 30.08 (28 та 27 ос. відповідно). Мігрували поодинці і зграями від 2 до 20 ос. (у середньому $1,8 \pm 0,2$, $n = 141$). Летіли на висоті від 12 до 80 м (у середньому $42,6 \pm 3,8$ м, $n = 22$) на південний захід, південь та захід (у рівній мірі). У польоті реєструвалися переважно ввечері, дещо менше – вранці, вдень не спостерігались. Як і у чайки, у бекаса в період із 25.07 до середини серпня спостерігались післягніздові кочівлі та відліт місцевих особин.

Дупель (*G. media*). Занесений до Червоної книги України (2009). Відмічений тільки весною. Рідкісний мігрант (0,12%). Зареєстровані 4 поодинокі птахи з 4.05 по 17.05 на заплавлних луках в ур. Плоске. У польоті дупелі не спостерігались.

Слуква (*Scolopax rusticola*). Одна реєстрація на весняному прольоті 19.03: 1 птах летів увечері (о 18³⁰) на висоті 20 м у північно-східному напрямку.

Кроншнеп великий (*Numenius arquata*). Занесений до Червоної книги України (2009). Весною рідкісний мігрант (0,09%). Зареєстровано 2 зустрічі в ранкові часи: 14.04 1 ос. летіла на висоті 60 м над Десною (стаціонар «Боровичанка») у південно-західному напрямку; 22.04 2 ос. відмічені на заплавлних луках в ур. Плоске (стаціонар «Деснянка»).

На осінній міграції 1 ос. зареєстрована вдень 3.09 на луках в околицях бази «Деснянка».

Грицик великий (*Limosa limosa*). Домінант під час весняної міграції серед куликів у заплаві Десни (43,79%). За період спостережень відмічені 120 зграй, 1498 ос. На прольоті реєструвався з 8.04 (на 4 дня раніше, порівняно з 2018 р.) по 20.05. У III декаді травня на заплавлних луках в ур. Плоске зустрічались також місцеві літаючі та кочові зграйки цього виду. Найбільш активний проліт був у II (578 ос., 39%) та III (514 ос., 34%) декадах квітня. Піки міграції: 22.04 (174 ос.) – у польоті та 25.04 (254 ос.) – з урахуванням скупчень в ур.

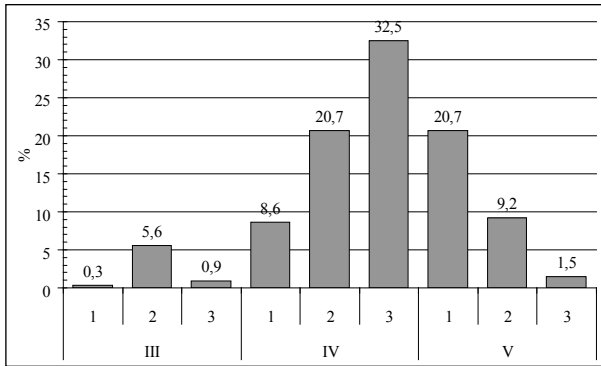


Рис. 1. Динаміка весняної міграції куликів у 2019 р. по декадах (% від загальної чисельності).

Fig. 1. Dynamics of the spring migration of waders in 2019 by decades (% from the total number).

ввечері (49%), дещо менше – вдень (36%), вранці міграція найменш виражена (15%). У спрямованому польоті відмічено 67 зграй, 709 ос., на відпочинку – 53 зграї, 789 ос.

На осінній міграції були тільки дві зустрічі – 25.07 в ур. Плоске на заплавах зареєстровані 2 зграї – 6 та 7 ос. Великий грицик – ранній осінній мігрант у заплаві Десни, місцеві птахи відлітають у липні – першій декаді серпня. Такі ж строки відльоту в заплаві р. Сейм (Грищенко, 1992).

Подекадна динаміка міграції

Навесні (рис. 1) міграція куликів розпочалася в I декаді березня з прольоту чайки. У II декаді березня відмічений сплеск міграції (5,6%) за рахунок піку прольоту чайки (також почалася міграція бекаса та звичайного коловодника). У III декаді березня міграція куликів була майже невираженою (0,9%), але почався проліт лісового коловодника. Починаючи з I декади квітня спостерігалася повільне наростання активності міграції куликів (початок і наростання прольоту великого грицика, турухтана, великого коловодника, а з середини квітня – болотяного коловодника), у III декаді цього місяця вона досягла свого максимуму (32,5%) за рахунок активної міграції турухтана та великого грицика. Після цього спостерігався поступовий спад міграційних процесів. У III декаді квітня й I декаді травня в заплаві Десни (ур. Плоске) спостерігалися значні скупчення турухтана, великого грицика, болотяного та звичайного коловодників. У I декаді травня почалася міграція чорногрудого побережника. У II декаді травня – пік прольоту чорногрудого побережника та боло-

Плоске. Реєструвався поодинокі та у зграях від 2 до 150 ос. (у середньому $12,5 \pm 1,8$ ос., $n = 120$), на висоті від 20 до 150 м (у середньому $67,2 \pm 4,0$ м, $n = 58$). Основний напрямок польоту – північний-схід (53%), дещо менше був виражений північний напрямок (31%). Грицики переважно реєструвалися на міграції

тяного коловодника. Останні мігранти спостерігались у III декаді травня (чорногрудий побережник).

Восени (рис. 2) перший пік міграції куликів спостерігався у III декаді липня (10 видів із 15, що відмічені на осінній міграції), найбільший – у III декаді серпня (активна міграція болотяного коловодника, бека-

са, турухтана, всього 8 мігруючих видів), після чого спостерігався різкий спад міграційних процесів. У I декаді вересня закінчили міграцію великі коловодники, а у II декаді вересня – чорногрудий побережник, звичайний коловодник, турухтан. Із 17.09 на осінній міграції залишилися тільки 2 види куликів – чайка й бекас. У II декаді жовтня активність міграції різко зросла за рахунок активного прольоту чайки (пік) у цей період. З III декади жовтня на міграції реєструвалися лише окремі особини чайки та бекаса. Останні мігранти реєструвалися 20.11 (бекас).

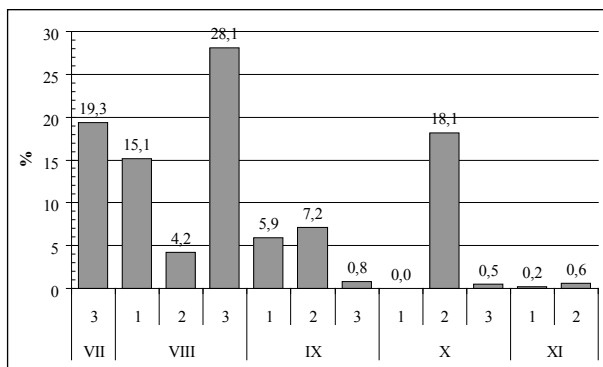


Рис. 2. Динаміка осінньої міграції куликів у 2019 р. по декадах (% від загальної чисельності).

Fig. 2. Dynamics of the autumn migration of waders in 2019 by decades (% from the total number).

Висновки

1. Загалом у 2019 р. зареєстровано 20 видів куликів, 5 із них занесені до Червоної книги України (2009). У районі досліджень весняна міграція (3421 ос. 19 видів) була більш вираженою, ніж осіння (1004 ос. 15 видів).

2. Весняна міграція куликів тривала з 9.03 по 23.05, осіння – з третьої декади липня до 20.11. Піковий період весняної міграції – III декада квітня (32,5% від загальної чисельності куликів на весняній міграції), осінньої – III декада серпня (28,1%). Період найбільш активної міграції куликів навесні – II декада квітня – I декада травня (73,9%), під час осінньої міграції виділяються три періоди: III декада липня – I декада серпня (34,4%), III декада серпня (28,1%) і II декада жовтня (18,1%).

3. Весною серед куликів домінував великий грицик (43,79%), турухтан був співдомінантом (23,65%), численні види – чайка (11,81%) і звичайний

коловодник (9,32%). Під час осінньої міграції домінант – чайка (42,43%), співдомінант – бекас (25,60%), численні види – болотяний коловодник (16,14%) і турухтан (5,98%). Найбільш численні види куликів за весь період сезонних міграцій у 2019 р. (сумарно за весняну і осінню міграції): великий грицик (1511 ос.), турухтан (869), чайка (830), звичайний коловодник (329), бекас (301), болотяний коловодник (294).

4. 18 видів куликів відмічені під час міграцій на зупинках у заплаві Десни. Найбільші скупчення (від кількох десятків до 80–150 ос.) спостерігалися у масових видів – турухтана, великого грицика, чайки. У менш численних видів найбільші зграї або скупчення на водно-болотних угіддях ур. Плоске налічували до 24 ос.

5. Водно-болотні угіддя заплави Десни в НПП «Деснянсько-Старогутський» відіграють значну роль для куликів під час їх міграцій як місця зупинок для відпочинку та годівлі, а природоохоронний статус національного парку є важливим для забезпечення необхідної охорони мігруючих птахів і важливих для них заплавних біотопів.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрієнко Т., Артеменко В., Біляк М. та ін. (1999): Заповідники і національні природні парки України. К.: Вища школа. 1-232.
- Белик В.П., Москаленко В.М. (2018): Авифаунистические раритеты Сумского Полесья. 2. Non-Passeriformes. - Беркут. 27 (1): 1-38.
- Гаврись Г.Г., Кузьменко Ю.В., Мішта А.В., Коцержинська І.М. (2007): Фауна хребетних тварин національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Суми: Козацький вал. 1-120.
- Галущенко С.В. (2017): Характер весенней миграции птиц в национальном природном парке Деснянско-Старогутский. - Орнітологічні читання пам'яті М.А. Воїтвенського. Вестн. зоол. (Отд. вып). 35: 24-26.
- Галущенко С.В., Галущенко Н.Н. (2016): Организация и проведение наблюдений за сезонными миграциями птиц в НПП «Деснянско-Старогутский». - Пирятинські екологічні читання. Мат-ли науково-практ. конфер., м. Пирятин, 13 травня 2016 р. К.: «Талком». 19-27.
- Галущенко С.В., Галущенко Н.М. (2021): Міграція куликів в заплаві Десни весною 2018 року у національному природному парку «Деснянсько-Старогутський». - Сучасні дослідження птахів України. Мелітополь: ВПЦ «Люкс». 47-52.
- Грищенко В.М. (1992): Про міграції куликів у долині річки Сейм. - Беркут. 1: 86-89.
- Кумари Э.В. (1979): Методика изучения видимых миграций птиц. Тарту. 1-58
- Літопис природи Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Т. 1–19. 2001–2019 рр. (Рукописи).
- Нешатаев Б.Н. (1989): Физико-географическое районирование Сумской области. - Деп. в Укр. НИИНТИ. ДР №777 – К. 87. Сумы. 1-54.
- Полуда А.М. (1992): Общая характеристика видимых сезонных миграций птиц в районе Киевского водохранилища. - Сез. миграции птиц на тер. Украины. К.: Наук. думка. 24-53.
- Приседський Ю.Г. (1999): Статистична обробка результатів біологічних експериментів. Донецьк: Кассіопея. 1-210.
- Червона книга України. Тваринний світ / Під ред. І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 1-624.